

Valter Manošek

Holokaust u Srbiji

**Vojna okupaciona
politika
i uništavanje
Jevreja
1941-1942**

Sühnemassnahmen.

Bov.Kdr.Gen.i.S./III/Chef Mil.V/Ju

Nr. 2648/41 geh. vom 10.10.41.

Aut. 111

An Bef. Serbien - Verw. Stab

Stadtkdr. Belgrad . . .

.

Auf Grund des Befehls über die Niederwerfung der kommunisti-
schen Aufstandsbewegung werden für

**Kommunistenüberfall auf Eisenbahnzug in Knsadak, bei
dem 1 deutscher Soldat getötet, 2 verwundet wurden,**

..200...Geiseln erschossen Die Erschiessung ist durch

Einheiten der Stadtkommandantur Belgrad

zu vollstrecken.

VALTER MANOŠEK

HOLOKAUST U SRBIJI

VOJNA OKUPACIONA POLITIKA
I UNIŠTAVANJE JEVREJA 1941 - 1942

BEOGRAD • 2007.

NASLOV ORIGINALA
WALTER MANOSCHEK
„SERBIEN IST JUDENFREI“
MILITÄRISCHE BESATZUNGSPOLITIK UND JUDENVERNICHUNG
IN SERBIEN 1941/42

R. Oldenbourg Verlag München 1993

PRO BONO PREVODIOCI

Agnes EREMIJA

Andra MOŠIĆ

Ana i Teodor KOVAČ

DOKUMENTOVANA STUDIJA VALTERA MANOŠEKA

Ne treba verovati onim lažnim porukama kojima ideološki i politički manipulatori svakodnevno zasipaju javnost da srpski narod mora da se ostavi istorije, da se ne osvrće na prošlost, već da se okrene budućnosti. Daje u ovom slučaju reč o ordinarnoj obmani, pokazuju bar dve činjenice. Prva je naučno, filozofski iskustvom bezbrojnih generacija potvrđeno saznanje o jedinstvu istorijskog vremena: nema budućnosti bez sadašnjosti, niti sadašnjosti bez poruka, pouka i korena u prošlosti. Druga je providna („transparentna“) pojava da se niko toliko ne poštapata istorijom i prošlošću kao baš oni koji pozivaju daje se odrekemo i daje potisnemo na margine života. Njima je zapravo jako potrebno pozivanje na istoriju. Ali kakvu? Ideološki funkcionalizovanu, isfriziranu prema modama i potrebama savremenih političkih interesa i „reinterpretiranu“, lišenu naučnih osnova i postulata. Takvoj politizovanoj istoriji potrebna je i historiografija spremna da revidira prošlost, daje podučiti, da okrene naopako protekle događaje, da svoj narod prikaže 11 što ružnijem svetlu, da relativizuje sve njegove podvige i sva njegova žrtvovanja. U toj relativizaciji uspesi i nisu uspesi, a žrtve i stradanja koje smo podnosili sami smo skrivili. Naučno istraživanje ključnih pitanja nacionalne prošlosti usmerava se na marginalne fenomene svakodnevne egzistencije koji su najčešće zanimljivi i dopadljivi, ah, ili ne pripadaju istorijskoj nauci, ili se s njom samo dodiruju, prelazeći u sferu površne politikologije, istorijske etnografije, ili plitkog kvazifilozofskog umovanja nad probranim činjenicama.

U takvom kontekstu ne treba da čudi to što su ozbiljna istraživanja i studije srpske istorije u Prvom i Drugom svetskom ratu gotovo nestala sa stranica naučnih časopisa i edicija i što su zamenjena improvizovanim, površnim i vapijućim politički tendencioznim novinskim feljtonima. Malo ko, ili skoro niko, više ne istražuje ta prelomna, izuzetno složena, dramatična i neuporedivo tragična razdoblja naše istorije. Kao da su o njima sva akta i fakta već poznata i da ih sada „senzibilitetom novih generacija“, treba samo iznova tumačiti.

Da nije tako, da postoji još toliko novih i nepoznatih činjenica, jedino merodvanih da na ove velike istorijske događaje bace novo svetlo, obogate znanje i istine o njima, pokazuje knjiga koja je pred nama i koja je povod da izrekemo ovih nekoliko možda gorkih opservacija o političkoj i ideološkoj neotpornosti, kako istoričara, tako i dobrog dela drugih intelektualnih stvaralaca. Iako se odnosi

na istoriju Srbije i srpskog naroda, nju nije napisao srpski istoričar, već ozbiljan austrijski istraživač, skrupulozan poštovalac metoda naučne historiografije. To je knjiga bečkog profesora dr Valtera Manoška (Walter Manoschek) koja nosi naslov *Serbien ist judenfrei*, ali svojim sadržajem prevazilazi njegove nagoveštaje. Reč je o iscrpnom prikazu i pouzdanoj analizi zločinačkih aktivnosti nacističkih okupatorskih vlasti u Srbiji, od njenog zaposedanja aprila 1941. do početka 1942. godine dana koju su obeležile hekatombe desetina hiljada nedužnih žrtava nasilne smrti i bezobzirnog i nesputavanog militarističkog terora.

U centru Manoškovog istraživanja je tužna činjenica daje Srbija bila, posle Estonije, prva okupirana evropska zemlja, u kojoj je do početka 1942. postignuto „konačno rešenje“ jevrejskog pitanja: istrebljenje blizu 23.000 pripadnika „mojsijevske vere“ na tlu od Nemačke okupiranog područja Srbije. A tome treba dodati hiljade jevrejskih izbeglica iz ranije okupiranih zemalja Evrope (Austrije, Čehoslovačke pa i same Nemačke) koje su se aprila 1941. zatekle na tlu Srbije, zaustavljene od susednih zemalja (Rumunije i Bugarske) i drugih svetskih faktora, u svom kretanju prema zemlji nada i spasenja - Palestini. U tom pogledu sudbina tzv. „Kladovo-transporta“ (1100 ljudi, žena i dece) pruža jednu od najpotresnijih epizoda istorije holokausta. Za ovaj pothvat „konačnog rešenja“ (od boravka u logoru, mučenja, streljanja do gušenja u specijalnim gasnim vozilima - „dušegupkama“) rezultati Maneškovih istraživanja donose zaključak od prvorazrednog interesa za historiografiju, za srpsku i svetsku javnost. Odgovornosti srpskog naroda, pa čak i organa srpske kolaboracije sa okupatorom u uništavanju jevrejskog naroda na tlu Srbije nema. Ona pada isključivo na nemačke okupacione snage i to najvećim delom na snage regularnih trupa nemačke vojske - Vermahta, a tek u završnoj fazi, početkom 1942. na pripadnike SS formacija. Pominjući i prikazujući pojedinačnu ulogu niza njihovih funkcionera, od najviših do najnižih, posebno apostrofirajući krivice i odgovornosti opunomoćenog komandujućeg generala u Srbiji Franca Bemea (Franc Biihme) i SS generala - poručnika Haralda Turnera, autor raspliće složeni mehanizam okupacione vlasti u Srbiji, međusobne odnose i sadejstva njenih institucija, ukazujući na potpuno jedinstvo i saglasnost u ostvarivanju samo jednog strateškog cilja nacističke rasističke ideologije: eliminacije Jevreja.

Za historiografiju i srpsku širu javnost Manoškova knjiga imala bi u bibliotekama holokaust literature znatno manju vrednost i izazivala bi manje interesovanje da autor u njenom pisanju nije postupio onako kako valjana naučna historiografija to imperativno nalaže; stavljanje istraživane teme u širok kontekst vremena, istorijske situacije, ukupnog vojnog i političkog ambijenta i dramatičnih događaja u uzavreloj Srbiji od šestoaprilskog bombardovanja, preko sistema okupacione vlasti i kolaboracije s okupatorom, određenih političkih segmenata srpskog građanskog društva, do snažnog pokreta otpora u leto i jesen 1941. godine i bestijalnog terora kojim su ga snage Vermahta, uz prećutnu saglasnost, ili aktivnu saradnju snaga kolaboracije, gušile i uništavale do kraja 1941. Da bi to postigao autor je prikazao ne samo okupacioni sistem u Srbiji, već i srpske političke i vojne formacije: nedićevsku „vlast“, četničke pokrete (Koste Pećanca i Draže Mihailo-

vića) s osvrtnom na njihove korene i tradicije, Ljotićevski fašistički „Zbor“, te partizanski pokret predvođen od komunista. Završio je rascepom u redovima snažnog pokreta otpora i njegovim pretvaranjem u građanski rat, koji se vodio u uslovima okupacije i antifašističke borbe. Sav taj milje ključale scene Srbije u 1941. godini prikazanje objektivno, uravnoteženo i bez ideoloških opredeljivanja.

Nacistički teror kojim je gušen otpor nepokorne Srbije bio je prema Srbima isto tako surov i neljudski, kao i obračun sa Jevrejima, mada su im ciljevi bili različiti: Jevreje je trebalo uništiti, a Srbe prorediti i pretvoriti u potpuno nezaštićeno roblje. Srazmere 100 Srba za jednog ubijenog i 50 za svakog ranjenog nemačkog vojnika, dosledno primenjene, rezultirale su samo u mesecima septembar-novembar 1941. prema podacima samog generala Bemea ovim podacima: 160 poginulih i 278 ranjenih pripadnika Vermahta: 3.562 ubijena pripadnika pokreta otpora i 11.164 streljana srpska taoca, među koje su uračunate i žrtve stravičnih pokolja u Kraljevu i Kragujevcu, oktobra 1941. U izvršavanju ovih zločina, prema Manoškovim pomnim istraživanjima u pretežnom broju vermahtovaca i SS-ovaca bilo je najviše Nemaca iz Austrije: od najviših komandnih mesta do običnog boračkog sastava. Ne sugerira li to njihove osvetničke porive za 1914-1918. godinu?

I još jedan zaključak. Ako je bilo usluga srpskih kvislinga okupatoru u izvršavanju ovih zločina, one su pružane u obračunu baš sa Srbima. Streljanje nekoliko grupa Jevreja, kao navodnih talaca zbog partizanskih akcija, bilo je čista nacistička mistifikacija: njih je čekala ista sudbina sve i da nije ispaljen ni jedan metak iz partizanske puške.

Pisana na osnovu prvorazrednog izvornog materijala iz nemačkih i austrijskih vojnih arhiva, te na osnovu obimne literature u kojoj je bilo i sprske (jugoslovenske) historiografije, knjiga Valtera Manoška je solidan naučni domet, za srpsku čitalačku publiku posebno vredan i podsticajan jer dokazuje da istorija Drugog svetskog rata na tlu Srbije i bivše Jugoslavije nije ni iscrpljena ni potrošena tema. Nju je i dalje potrebno istraživati upravo da bi se umanjio prostor istorijskim falsifikatima i zloupotrebama. Njenu vrednost ne umanjuje ni nekoliko ozbiljnijih faktografskih omaški autora (na primer, daje Mađarska 1941. zaposela deo Banata, da su Ljotićevci imali najviše uticaja u južnoj Srbiji, daje Cerčil 1941. tražio od Staljina otvaranje drugog fronta, umesto obrnuto i slično) priređivači ove knjige su, nadam se, otklonili.

Sve u svemu dobro i korisno naučno štivo.

31. avgust 2007.

Akademik prof. dr Cedomir Popov